

УДК 338.43: 631.115.8

С. В. Кальченко,

д. е. н., професор, Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ORCID ID: 0000-0001-6609-3893

Н. В. Трусова,

д. е. н., професор, Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ORCID ID: 0000-0001-9773-4534

К. А. Кібенко,

к. е. н., Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ORCID ID: 0000-0002-8950-9510

Ю. С. Гринчук,

д. е. н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0003-0297-743

Д. М. Микитюк,

к. с.-г. н., НДІ "Украгропромпродуктивність"

ORCID ID: 0000-0003-3466-9717

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.5—6.4

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В СИСТЕМІ КООПЕРАТИВНИХ ФОРМУВАНЬ НА ЗАСАДАХ БЕЗЗБИТКОВОСТІ

S. Kalchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Business Consulting
and International Tourism, Dmytro Motornyi Tavriya State Agrotechnological University

N. Trusova,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Business Consulting
and International Tourism, Dmytro Motornyi Tavriya State Agrotechnological University

K. Kibenko,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Business Consulting
and International Tourism, Dmytro Motornyi Tavriya State Agrotechnological University

Yu. Hrynchuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Management,
Bila Tserkva National Agrarian University

D. Mykytiuk,

PhD in Agricultural Sciences, Head of the Department of Analytics in Animal Husbandry,
Ukrainian Research Institute of Agricultural Productivity

DIRECTIONS FOR ENSURING THE ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL PRODUCTION ENTITIES IN THE SYSTEM OF COOPERATIVE FORMATIONS ON A BREAK-EVEN BASIS

У статті досліджено методичні та практичні аспекти розвитку діяльності суб'єктів аграрного виробництва на принципах беззбитковості. Обґрунтовано необхідність розвитку системи обслуговуючої кооперації як запоруки конкурентоспроможного функціонування малих форм аграрного виробництва. У методологічному плані слід зазначити, що кооперативи різних видів діяльності сприяють тіснішій інтеграції сільськогосподарських товаровиробників у виробничо-збутові ланцюги для того, щоб одержувати більшу частку доданої вартості під час її розподілу між різни-

ми учасниками й забезпечити рівну доступність до ринків ресурсів та збуту, у тому числі зовнішніх. Особисті селянські господарства можуть брати участь у різних виробничих та споживчих (переробних, постачальницьких, збутових, обслуговуючих, включаючи кредитні та страхові) кооперативах по мірі просування їхньої продукції до кінцевого споживача, що сприятиме їх включенню в агропродовольчі виробничо-збутові ланцюги.

Розроблено модель організації обслуговуючого кооперативу на базі особистих селянських господарств. Доведено результативність реалізації цього проекту з позиції економічної та соціальної ефективності для селянських господарств-членів кооперативу

Доведено, що основними напрямками ефективного розвитку підприємництва в малих формах господарювання повинна стати кооперація в аспекті стимулювання попиту на продукцію малих господарюючих суб'єктів, на засадах розширення доступу до оптового ринку кінцевого споживача через формування інфраструктурної та технологічної автономії. Об'єднання господарств населення в обслуговуючий кооператив знижує інертність у розвитку малого агробізнесу, покращує конкурентний потенціал на ринку збуту, удосконалює параметри виробництва, підвищує економічну ефективність господарювання. Водночас пропонуємо оптимізувати діяльність кооперативу за принципом "Парето-ефективності". Саме за досягнення цієї умови розподілу ресурсів усі члени кооперативу максимізують результати діяльності, досягають синергетичного ефекту.

The article examines the methodological and practical aspects of agricultural production entities development on the break-even principles. The necessity of the service cooperation system development as a guarantee of competitive functioning of small-scale agricultural production is substantiated. In methodological terms, it should be noted that cooperatives of various activities promote closer integration of agricultural producers into value chains in order to obtain a larger share of surplus value in its distribution among different participants and ensure equal access to resources and sales markets, including external markets. Personal (individual) peasant farms can participate in various production and consumer (processing, supply, marketing, service, including credit and insurance) cooperatives as their products are promoted to the final consumer, which will contribute their inclusion in agri-food value chains.

The organization model of a service cooperative on the personal (individual) peasant farms basis was developed. The effectiveness of this project from the economic and social efficiency point for peasant farms that are members of the cooperative is proved.

It is proved that the main directions of effective enterprise development in small-scale business pattern should be cooperation in terms of stimulating demand for products of small businesses, on the basis of expanding access to the final consumer wholesale market through the formation of infrastructure and technological autonomy. The consolidation of households into a service cooperative reduces the inertia in the small agribusiness development, improves the competitive potential at the sales market, improves production parameters, increases the economic efficiency of management. At the same time, we propose to optimize the cooperative activities on the principle of "Pareto efficiency". It is due to the achievement of this condition of resource allocation that all members of the cooperative maximize the results of their activities and achieve a synergetic effect.

Ключові слова: кооперація, аграрне виробництво, селянське господарство, ефективність, безбиткова діяльність, обслуговуючий кооператив.

Key words: cooperation, agricultural production, peasant economy, efficiency, break — even activity, service cooperative.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Створення передумов до трансформації ОСГ у підприємницькі структури вимагає посилення кооперативних зв'язків між селянськими господарствами, а також розвитку кооперативних відносин із сільськогосподарськими підприємствами, переробними, заготівельними й іншими організаціями. У зв'язку з цим постає необхідність вирішення економічних проблем розвитку кооперативних відносин в умовах багатокладної економіки, що є актуальною науковою проблемою, яка має важливе соціально-економічне значення для зростання

аграрної економіки, розвитку сільських територій та підвищення продовольчої безпеки країни.

У методологічному плані слід зазначити, що кооперативи різних видів діяльності сприяють тіснішій інтеграції сільськогосподарських товаровиробників у виробничо-збутові ланцюги для того, щоб одержувати більшу частку доданої вартості при її розподілі між різними учасниками й забезпечити рівну доступність до ринків ресурсів та збуту, у тому числі зовнішніх. Особисті селянські господарства можуть брати участь у різних виробничих та спо-

живчих (переробних, постачальницьких, збутових, обслуговуючих, включаючи кредитні та страхові) кооперативах по мірі просування їхньої продукції до кінцевого споживача, що сприятиме їх включенню в агропродовольчі виробничо-збутові ланцюги. Така можливість дозволить одержувати більш дешеві послуги по всьому виробничо-збутовому ланцюгу, скорочувати власні витрати і, відповідно, формувати доходи та мати конкурентні переваги порівняно із тими товаровиробниками, які не беруть участі в кооперації. Охоплення ОСГ різними видами сільськогосподарської споживчої кооперації нині залишається на дуже низькому рівні. Вважаємо, що з метою успішної реалізації політики кооперації важливо поглибити методичну базу створення та результативного функціонування сільськогосподарських кооперативів, які створюються ОСГ, виявити складові елементи найбільш раціональної форми кооперації, обґрунтувати моделі взаємодії членів кооперації та інструменти мотивації щодо розробки та запровадження інноваційних технологій, які б дали можливість кооперативам бути конкурентоспроможними, а також дослідити соціальну компоненту та ін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку малих форм аграрного виробництва за сучасних умов, а також специфіка функціонування обслуговуючих кооперативів на базі сімейних селянських господарств розглядалася в роботах Ю.О. Лупенко, І. Свиноуса, О.В. Чаянова, А.М. Челінцева та ін. Водночас, на нашу думку, потребують подальшого дослідження практичні аспекти організації кооперативного утворення як форми консолідації суб'єктів аграрного виробництва на засадах беззбитковості.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є розробка та обґрунтування практичних напрямків розвитку малих форм аграрного виробництва на засадах беззбитковості на прикладі обслуговуючого кооперативу.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кооперативна система в постсоціалістичних країнах пройшла шлях розвитку в умовах реального соціалізму, який істотно відрізняється від розвитку кооперації в умовах ринкової економіки. Нині знову розпочався процес відродження кооперативного укладу. Станом на кінець 2019 р. в Україні діє 1236 обслугову-

ючих та 596 виробничих сільськогосподарських кооперативів (СОК), однак цьому процесу характерна значна кількістю проблем об'єктивного і суб'єктивного характеру. Результати досліджень науковців дають підстави вважати, що ускладнений розвиток сільськогосподарської кооперації, передусім обслуговуючої, зумовлений низкою причин: непослідовна державна політика підтримки розвитку СОК. При цьому ототожнення селянами сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з колишніми колективними сільськогосподарськими підприємствами призвело до поширення так званих псевдокооперативних комерційних структур, значна кількість яких не відповідає чинному законодавству й основним принципам кооперації, до дискредитації ідеї кооперації як форми взаємодопомоги людей, породження зневіри щодо політики аграрних реформ. Відповідно все це у підсумку суттєво стримує розвиток реальних кооперативних процесів у сільському господарстві.

Особисті селянські господарства споживчо-товарного та товарного спрямування мають можливість формувати як виробничі, так і обслуговуючі кооперативи.

Аналізуючи типи аграрного виробництва, що базуються на різних типах землекористування, О.В. Чаянов прагнув передусім виявити характерну для кожної форми "природу стимуляції людської діяльності". З урахуванням цього визначального фактора він порівнював три основних типи виробництва: 1) ринкове сільськогосподарське підприємство, засноване на найманій праці; 2) частково коопероване сімейне виробництво; 3) сільськогосподарська артіль [1].

Оптимальним дослідник вважав другий тип та стверджував, що сила кооперованого сімейного виробництва полягає саме в тому, що воно значну частину виробництва продукції найкраще здійснює у формах дрібного виробництва і залишає її в останніх і водночас організовує у найбільшому масштабі всі ті галузі господарства, де укрупнення виробництва або обігу дає безумовний і добре виражений ефект [2]. Актуальність такого підходу підтверджується результатами досліджень відомого англійського вченого Г. Леві, який писав, що "слабкі сторони дрібних господарств, які відчуваються ними сильно, можуть бути нейтралізовані шляхом заснування кооперативних товариств" [3—4].

Вважаємо, що заслуга О.В. Чаянова і його прихильників (організаційно-виробнича школа) полягала в тому, що вони ставили завдання розробити "організаційно-виробничий план"

розвитку "сімейного товарного господарства" для кожного району і кожного виду сільськогосподарської діяльності. Такий план мав враховувати внутрішні можливості селянського сімейного господарства, забезпечити максимально ефективно їх використання, намітити систему зв'язків селянського господарства з навколишнім середовищем через галузеву кооперацію, тобто через кооперування у процесі забезпечення, виробництва та збуту.

Визнавши користь виробничої кооперації, О.В. Чаянов звернув увагу на її обмеження, сформувавши ідею "граничної кооперативної колективізації". На його думку, межі останньої можна було визначити, керуючись принципом "диференціального оптимуму", тобто встановлюючи граничні рівні концентрації виробництва в різних галузях сільського господарства аж до відмови від виробничої кооперації в деяких з них, які більш успішно може вести окреме селянське господарство. О.В. Чаянов вважав, що правильним шляхом буде поєднання "вертикального" та "горизонтального" кооперування [5].

У відповідь на звинувачення в ідеалізації індивідуального селянського господарства вчений писав: "На наше глибоке переконання ідеальним апаратом сільськогосподарського виробництва є не зовсім велика латифундія і не індивідуальне селянське господарство, а новий тип господарської організації, в якій організаційний план роз'єднується на низку ланок, кожна з яких організована в тих розмірах, які є оптимальними для нього. Інакше кажучи, ідеальним нами вважається селянське сімейне господарство, яке виділило зі свого організаційного плану всі ті ланки, в яких велика форма виробництва має незаперечну перевагу над дрібною й організувало їх на рівні ступені концентрації засобів виробництва і кооперації" [6].

Кінцевим підсумком такого кооперування була б організація всіх галузей, робіт і функцій селянського господарства "в тій мірі концентрації і на тих соціальних засадах, які для нього підходили" [7]. Так, поряд з селянським господарством виникало і частково замінювало його "велике колективне підприємство кооперативного типу", завдяки чому воно отримувало можливість використовувати переваги великого виробництва там, де такі переваги дійсно були. Одночасно з підвищенням продуктивності праці та підвищенням агрокультурного рівня вирішувалися б і складні соціальні проблеми, оскільки кооперування мало охопити і всебічно зміцнити всі прошарки селянства.

Проте на певних стадіях розвитку суспільного прогресу сімейне селянське господарство залишатиметься "малим" виробником порівняно з масштабом діяльності суб'єкта господарювання промислової, торгової або фінансової сфери. Саме в цьому випадку повинна прийти на допомогу кооперація — об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, самостійність селянських господарств втрачається, для посилення їхнього сукупного ресурсного потенціалу. О.В. Чаянов називав цей процес також виокремленням із селянського господарства конкретної організаційної функції для передачі її "вертикальному" кооперативу [6]. Вертикальному тому, що кооператив діє не у сфері безпосереднього сільськогосподарського виробництва, а у сфері постачання матеріально-технічних ресурсів селянським господарствам та збуті виробленої ними сільськогосподарської продукції. Об'єднавшись у кооператив, розрізнені селянські господарства досягають сукупної ринкової міцності порівняно зі своїми контрагентами — постачальниками ресурсів і покупцями сільськогосподарської продукції, що приводить до вирівнювання позицій на переговорах по постачанню товарно-матеріальних цінностей та збуту сільськогосподарської продукції, переходу від роздрібних товарно-грошових операцій до оптових і, як наслідок, до заощадження фінансових ресурсів у селянському господарстві.

З метою визнання сутності кооперативного утворення запропонуємо модель вигідної взаємодії домогосподарств на засадах кооперативу. Досягнення цієї мети визначається розв'язанням таких задач: побудова моделі взаємовигідного членства в кооперативі та визначення розміру вигоди для домогосподарств. У випадку прийняття рішення про створення кооперативу малий сектор повинен визначити оптимальні параметри діяльності. Тому необхідно розробити модель, що дозволяє виявити можливості максимізації прибутку з урахуванням пайового внеску на будівництво овочесховища та інших факторів.

Виклад моделі є видовозмінною задачею торгів, яка відома у математичній економіці під назвою "рішення Неша". Сутність задачі — визначення ефективних параметрів зберігання та збуту картоплі кооперативом. Розглядається ігрова система з двома учасниками. Вводиться простір станів на двомірній координатній площині. Згідно Дж. Неша ця область є простором корисностей — $X(x_0; x_1)$. У нашому випадку корисності мають конкретний економічний вираз у вигляді вигоди, яку отримує як кооператив

загалом, так і окремий його член. Наведемо вираз прибутків через фактори, що були розглянуті вище. У просторі корисностей зазначається координата $d = (d_0; d_1) \in R^2$ розбіжності. Вона демонструє, яку корисність отримає домогосподарство, якщо кооператив не буде діяти в інтересах своїх членів. Тобто d_0, d_1 — вигоди, що отримували кооператив в цілому та окремо його члени до будівництва овочесховища.

Розглянемо поведінку рішення на просторі корисностей. По-перше, корисності повинні задовольняти умову індивідуальної раціональності. Ця умова демонструє, що від кооперації повинні вигравати усі учасники разом — кооператив в цілому, та кожний член кооперативу окремо, тобто:

$$x_0 > d_0; x_1 > d_1 \quad (1),$$

де x — прибуток усіх учасників кооперації після будівництва овочесховища;

d — прибуток усіх учасників кооперації до будівництва овочесховища.

Зазначимо, що якщо для кооперативу зазначене положення виконується, бо член кооперативу робить вступний та пайовий внески, то для домогосподарств — це є великим ризиком, особливо якщо механізм функціонування кооперативу реалізувався вперше або немає досвіду його ефективної реалізації.

По-друге, рішення $(x_0; x_1) \in X$ повинно бути Парето-ефективною точкою в X [8]. Оптимум по Парето говорить, що вигода інтеграції досягає максимуму, а розподіл ресурсів стає оптимальним, якщо будь-яка зміна цього розподілу погіршує величину вигоди хоча б одного суб'єкта економічної системи. У ситуації оптимуму за Парето неможливо покращити положення будь-якого учасника економічного процесу одночасно не знижуючи вигоду як мінімум одного з інших. Такий стан ринку має назву Парето-оптимальним станом. Згідно з критерієм Парето, рух у бік оптимуму можливий лише за такого розподілу ресурсів, яке збільшує вигоду хоча б одного учасника процесу, не завдаючи шкоди нікому іншому.

За принципами кооперації, кожне домогосподарство має отримувати рівновигідні послуги. Тому похідна корисностей порівняно з вихідною точкою d повинні бути однаковими. Математично отримуємо егалітарне рівняння:

$$\frac{x_0 - d_0}{d_0} = \frac{x_1 - d_1}{d_1} \quad (2).$$

Визначимо значення змінних, за яких досягається точка максимуму. Для цього введемо у модель динамічні змінні:

$$z_0 = x_0 - d_0; z_1 = x_1 - d_1.$$

Тоді лінія рівня функції Неша матиме вигляд:

$$z_0 z_1 = C,$$

а можлива область доходу виражатиметься умовами:

$$z_0 + z_1 \leq \max I$$

$$z_0 \geq 0; z_1 \geq 0.$$

У точці дотику повинно виконуватися рівність між значенням функцій та значенням їх перших похідних, оскільки кутові коефіцієнти функцій дотику повинні збігатися. Кутовий коефіцієнт кривої байдужості дорівнюватиме:

$$z_0 = -\frac{C}{z_1^2}.$$

Бюджетна пряма має кутовий коефіцієнт (-1). За рівності отримуємо:

$$-\frac{C}{z_0^2} = -1.$$

Звідси у точці максимуму:

$$z_0 = \sqrt{C}.$$

Визначимо постійну C через величину бюджету. З рівняння прямої

$$z_1 = \max I - \sqrt{C}.$$

У функції Неша

$$\sqrt{C}(\max I - \sqrt{C}) = C.$$

Отримуємо:

$$C = \frac{1}{4} \max I^2.$$

Звідси

$$z_1 = z_0 = \frac{1}{2} \max I \quad (3).$$

Таким чином, точка оптимуму має рівняння:

$$\frac{(x_0 - d_0)}{d_0} = \frac{(x_1 - d_1)}{d_1} = \frac{1}{2} \max I \quad (4);$$

$$\frac{(x_0 - d_0)}{d_0} = \frac{(x_1 - d_1)}{d_1} = \frac{1}{2} \left(\frac{(x_0 - d_0)}{d_0} + \frac{(x_1 - d_1)}{d_1} \right) \quad (5).$$

Умова (5) передбачає задачу нелінійного програмування. По мірі зростання виграшу кооперативу лінія рівняння Неша зсувається праворуч. Криві $Nesh=C5$ та $Nesh=C7$ заходять всередині можливої області, проте для членів кооперативу така прибутковість є незадовільною. Положення $Nesh=C10$, за рівнем потенційного доходу, є значно вирашним варіантом, однак за такої ситуації крива байдужості функції Неша виходить за межі можливої області і досягнення таких результатів кооперативної діяльності, за наявних ресурсів, є неможливою. Тому оптимальним є варіант, за якого лінія байдужості є дотичною до межі можливості доходів. Показники прибутковості та окупності овочесховища на 100 т наведемо у

Таблиця 1. Показники ефективності проекту кооперативу для господарств населення

Показники	Самостійна діяльність домогосподарств	Проект		
		Реалізація за ціною вересня	Реалізація за ціною квітня	За оптимальним варіантом реалізації
Виручка від реалізації, тис. грн	409,594	632,595	881,416	851,200
Явні витрати, тис. грн	270,46	487,509	531,907	493,804
Неявні витрати, тис. грн	131,3	131,3	131,3	131,3
Прибуток, тис. грн	7,834	13,786	218,209	226,096
Рівень товарності, %	43,4	88,3	88,3	88,3
Частка доходів від реалізації продукції сільського господарства у структурі грошових доходів, %	32,8	38,6	53,1	51,4
Умовна рентабельність, %	1,95	2,22	32,90	36,17
<i>Ефективність інвестиційного проекту в розрахунку на домогосподарство</i>				
I, тис. грн	-	13,538	13,538	13,538
r, %	-	20	20	20
NPV, тис. грн	-	2,367	23,776	24,602
PI	-	1,12	2,70	2,76
MIRR, %	-	26,11	50,35	51,03
MS, %	-	30,55	58,05	56,35
DPP, років	-	3,93	1,26	1,23

Джерело: складено та розраховано автором.

таблиці 1. Згідно з фактичними цінами реалізації картоплі у 2019—2020 роках прибуток може змінюватись у кілька разів, що показує, які втрати мають домогосподарства за умов реалізації картоплі "з поля". Для розрахунку строків окупності проекту умовно прийнято зростання ціни на 3—5% за рахунок збільшення якості продукції, сезонних строків реалізації та індексу інфляції.

Дані таблиці 1 демонструють беззаперечні переваги організації збутового кооперативу. Інвестиції в овочесховище на кооперативній основі забезпечують значне підвищення виручки від реалізації продукції, створює умови активного учасника ринкового обміну. Це у свою чергу зумовлює зростання майбутніх грошових потоків, які забезпечують підвищення ефективності інвестицій, зниження строків окупності капітальних вкладень, підвищення умовного рівня рентабельності малих форм господарювання Запорізької області.

У середньому кожне домогосподарство-член кооперативу, за умов об'єднання в пайовий інвестиційний проект будівництва овочесховища, вкладає 13,5 тис. грн, проте показники ефективності інвестицій говорять про вдале капітальне вкладення в проект. Значення NPV демонструє приріст чистого доходу в межах від 2,4 тис. грн до 24,6 тис. грн. Гарантується резерв безпечності до 50%, досягається строк

окупності капітальних вкладень менше ніж за 1,5 років.

Отже, кооператив не є посередником, оскільки працює на ринку — реалізує продукцію або купує матеріально-технічні засоби — від імені своїх членів; продукція залишається власністю члена кооперативу доти, доки вона не буде продана через кооператив споживачеві; кооператив замінює посередника, але не є посередником; посередник працює на себе, щоб одержати прибуток, а кооператив працює для своїх членів, які відшкодовують понесені ним витрати.

Кооператив займається економічною діяльністю, що не є метою діяльності асоціації виробників [9]. Кооператив, як і асоціація фермерів, бере на себе функцію захисту економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників. Але на відміну від асоціації фермерів, яка робить це через лобювання та забезпечення інформацією, кооператив забезпечує виконання цієї функції через економічну діяльність.

Вважаємо, що під час розроблення доповнень до чинних нормативних актів, які регулюють діяльність суб'єктів сільськогосподарської кооперації, має бути враховано такі пропозиції: членство у сільськогосподарському кооперативі не повинно обмежуватись лише аграрними виробниками; обслуговуючим кооперативам

дозволяється вести справи не тільки з членами кооперативу.

ВИСНОВКИ

Отже, кооперативні зв'язки ґрунтуються на товарно-грошових відносинах, що передбачає отримання максимального прибутку, а відносини у межах сільської громади — переважно на морально-етичних нормах функціонування суспільства, що характеризується зниженням рівня ризику продовольчого забезпечення в межах чітко визначеної групи сільських домогосподарств та на отриманні мінімальної величини фіксованого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції і продовольства.

Вважаємо, що соціальною базою нинішнього етапу розвитку сільськогосподарської кооперації є малі фермерські господарствами, а також ОСГ товарного спрямування. Пошуки найбільш раціональних шляхів формування кооперативного сектору аграрної економіки приведуть у перспективі до створення порівняно великих багатопрофільних кооперативних об'єднань, які охоплюватимуть значну кількість ОТГ. Їх успішне функціонування дасть можливість вирішувати на кооперативній основі не тільки виробничі, а й соціальні проблеми, пов'язані із забезпеченням зайнятості населення, мотивацією праці, відтворенням виробничої і соціальної інфраструктури об'єднаних територіальних громад.

Література:

1. Чайанов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации. Избранные труды. М.: Колос, 1992. 420 с.
2. Чайанов А.В. К вопросу теории некапиталистических систем хозяйства. Экономическое наследие А.В. Чайанова. Издательский Дом ТОНЧУ, 2006. С. 59—106.
3. Мельник Л.Ю. Стан і перспективи трансформації особистих селянських господарств у агробізнесові господарства. Агросвіт. 2016. № 8. С. 9—14.
4. Самсонова Я.О. Договір контрактації винограду. Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 103. С. 132—139.
5. Чайанов А.В. Крестьянское хозяйство. Избранные труды. М.: Экономика, 1989. 492 с.
6. Чайанов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации. М.: Наука, 1991. 121 с.
7. Чайанов А.В. Номографические элементы экономической географии. Труды Высшего се-

минария с.-х. экономики и политики. Вып. 1. М.: Госиздат, 1921. 23 с.

8. Волкова В.Н. Основы теории систем и системного анализа: Учебник. СПб.: Изд. СПбГТУ, 1998. 510 с.

9. Varchenko O., Svynous I., Grynchuk Y. and at (2018). The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. International Journal of Supply Chain Management. 7 (5). 657—666.

References:

1. Chaianov, A.V. (1992), *Osnovnye ydey y formy orhanyzatsyy sel'skokhoziajstvennoj kooperatsy*. Yzbrannye trudy [Basic ideas and forms of organizing agricultural cooperation. Selected Works], Kolos, Moscow, Russia.

2. Chaianov, A.V. (2006), *K voprosu teoryy nekapitalystycheskykh system khazajstva*. Ekonomycheskoe nasledye A.V. Chaianova [To the question of the theory of non-capitalist systems of economy. Economic heritage of A.V. Chaianov], Yzdatel'skyj Dom TONChU, Moscow, Russia, pp. 59-106.

3. Melnik, L. Vasil'ev, S. and Oleksuk, V. (2016), "The current state and prospects for transformation of personal peasant farms in the agricultural business economy", *Agrosvit*, vol. 8, pp. 9—14.

4. Samsonova, Ya.O. (2009), "Grape contracting agreement", *Problemy zakonnosti : akad. zb. nauk. pr. Kh.: Nats. iuryd. akad. Ukrainy*, vol. 103, pp. 132—139.

5. Chaianov, A.V. (1989), *Krest'ianskoe khoziajstvo*. Yzbrannye trudy [Peasant economy. Selected Works], Ekonomyka, Moscow, Russia.

6. Chaianov, A.V. (1991), *Osnovnye ydey y formy orhanyzatsyy sel'skokhoziajstvennoj kooperatsyy* [Basic ideas and forms of organizing agricultural cooperation], Nauka, Moscow, Russia.

7. Chaianov, A.V. (1921), "Nomographic elements of economic geography", *Trudy Vyssheho semynaryia s.-kh. ekonomyy y polytyky* [Proceedings of the Higher Seminary of Agricultural Sciences economy and policy], Hosyzdat, Moscow, Russia.

8. Volkova, V.N. (1998), *Osnovy teoryy system y systemnoho analyza* [Fundamentals of systems theory and systems analysis], Yzd. SPHNTU, St.Petersburg, Russia.

9. Varchenko, O. Svynous, I. and Grynchuk, Y. (2018), "The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine", *International Journal of Supply Chain Management*, vol. 7 (5), pp. 657—666.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2021 р.